

ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ
«ЛЬВІВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОЇ
ТВОРЧОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ»

ВІСНИК ПОЗАШКІЛЛЯ ЛОЦЕНТУМ Випуск № 14

Диво калинове

(методичні поради народознавчого спрямування
на допомогу керівникам
творчих учнівських об'єднань)

*Рекомендовано методичною радою
КЗ ЛОР «Львівський обласний центр еколого-натуралістичної
творчості учнівської молоді»*

ДИВО КАЛИНОВЕ

У віснику представлені методичні поради народознавчого спрямування на допомогу керівникам творчих учнівських об'єднань

В сучасних умовах позашкільні навчальні заклади є одними з провідних ланок освіти залучення учнівської молоді до національної культури, традицій, обрядів.

Вісник містить сценарний план та рекомендації тижня народознавства, концепти занять, сценарії, які допоможуть керівникам творчих об'єднань виховати гуртківців справжніми патріотами Батьківщини, гідними продовжувачами народних традицій.

Упорядники:

М.Кошіль, заступник директора КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ»
Н.Дендюк, методист КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ»

Комп'ютерний набір: Г.Малиш, секретар КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ».

Відповідальний за випуск: А.Кийко, директор КЗ ЛОР «ЛОЦЕНТУМ».

ЗМІСТ

I. Блок народознавства в гуртках натуралістичного профілю	4
II. Мета та методика проведення народознавчих свят	7
III. Національні звичаї, обряди, традиції за українським календарем	8
Сценарій свята «Покрова Пресвятої Богородиці»	13
Сценарій свята «Чудотворець Миколай»	19
Вертеп (сценарій)	23
IV. План проведення Тижня народознавства «Любіть Україну своєю солов'їну»	27
Матеріали до усного журналу «Рідна мова»	28
Цікаве про українську мову і слово	30
Цікаве про слово	30
Казка про українську мову	31
Оповідання «Перший поцілунок»	33
V. Сценарій свята «Матінка-Природа – Берегиня роду людського»	35
VI. Конспект заняття гуртка «Основи народознавства»	38
Тема: Місце фауни в українському фольклорі	38
Цікаво знати	44
Використана література	47

Блок народознавства в гуртках натуралістичного профілю

Кожна нація, кожний народ, навіть кожна соціальна група мають свої звичаї, що виробилися впродовж багатьох століть і освячені віками.

Звичаї – невідокремлене явище в житті народу, це втілені в рухи і дію світовідчуття, світосприйняття та взаємини між окремими людьми. Ці взаємини безпосередньо впливають на духовну культуру народу. Звичаї народу – це ті прикмети, за якими розпізнається народ не тільки в сучасному, а і в його історичному минулому. Народні звичаї охоплюють усі ділянки громадського, родинного, суспільного життя. Звичаї – це ті неписані закони, якими керуються в найменших щоденних і найбільш всенациональних справах. Звичаї та мова – це ті найміцніші елементи, що об'єднують окремих людей в один народ, в одну націю. Мова, як і звичаї, вироблялася впродовж усього життя і розвитку кожного народу.

В усіх народів побутує повір'я, що той, хто забув звичаї своїх предків, буде покараний людьми і Богом. Він блукає по світі, як блудний син, і ніде не може знайти собі притулку та пристанища.

Наш великий поет Тарас Шевченко, звертаючись до України, як до матері, запитує:

*Чи ти рано до схід-сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?*

Як бачимо з цих слів Шевченка, не вчити своїх дітей звичаїв – це такий великий гріх для матері, як і гріх не молитися Богові.

Ми, українці, нація дуже старовинна, і свою духовну культуру наші пращури почали творити далеко до християнського періоду. Разом із християнством Візантія принесла нам свою культуру, але саме свою культуру, а не культуру взагалі. У нас в Україні вже була національна культура, і Володимир Великий тільки додав християнську культуру до своєї рідної, батьківської культури.

Осінньо-зимовий цикл

Осінь

1. *“Свята Мокрина осінь приносить”* – **1 серпня**. За народною уявою це останній день літа. Яка погода на Мокрини, така буде й осінь.
2. *“На Іллі новий хліб на столі”* – **2 серпня**.
3. *“Маковєя”*, день семи святих мучеників Маковіїв – **14 серпня**. У народі його ще називали “Першим Спасом” чи “Спас на воді”.
4. *“Прийшов Спас – пішло літо від нас”*. Свято Преображення Господне припадає на **19 серпня**. Воно вважається третім після Різдва та Великодня найбільшим святом.

5. *Перша Пречиста – 28 серпня*. Успіння Пресвятої Богородиці. В період Першої Пречистої відбувається посів озимини. “Перша Пречиста жито засіває, друга – дощем поливає, а третя снігом покриває”. Після Успіня починається “молоде” бабине літо, що триває до 11 вересня.

6. *14 вересня – Преподобного Симона Стовпника і його матері Марфи*, а в народі кажуть “Семена”. У Києві з XVII ст. в цей день святкували “весілля свічки”. З цього дня бере свій початок “старе” бабине літо, яке закінчується на другу Пречисту (21 вересня).

7. *Друга Пречиста – 21 вересня*, свято Різдва Пресвятої Богородиці. З другою Пречистою безпосередньо пов’язана давня обрядовість – день Породіль. Вчені вважають, що цей обряд пов’язаний з молінням до Богородиці, аби вона посприяла бездітним жінкам обзавестись немовлятами.

8. *27 вересня – Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього*, або, як кажуть у народі, Здвиження. “В цей день здвигається земля з літа на зиму”, а тому від цього часу зимнішає й птахи вилітають у вирій.

9. *14 жовтня – свято Покрови Пресвятої Богородиці*. Запорізькі козаки вважали святу Покрову своєю покровителькою. У 1942 році в День Святої Покрови утворено Українську повстанську армію. Отож Покрова святкується в нас не тільки як народно-релігійне, а й національне свято.

10. *8 листопада Святого Дмитра*, який приносить зиму. Завершується сезон сватання. “До Дмитра дівка хитра, а по Дмитрі хоч комин витри”. Завершується хліборобський рік.

11. *День Михайла Архистратига – 21 листопада*. Святого архистратига Михайла наш народ вважає за патрона столиці України, а мисливці за свого покровителя.

Зима

12. *Введення в храм Пресвятої Богородиці* або третя Пречиста “зимова” – *4 грудня*. До Введення можна копати лопатою землю, а від Введення до Благовіщення – не можна, бо земля спочиває і на літо сили набирається. Останнє свято, яке завершує осінній цикл празників.

13. *Катерини – 7 грудня*. Свято дівочої долі та захисниці жіночої. Напередодні цього свята парубки постили, щоб Бог послав їм добру дружину. На саме свято, 7 грудня, дівчата ворожать і закликають долю.

14. *День Андрія Первозданного – 13 грудня*. Андрія або Калита називають його іще в народі. Парубоцьке свято. “На Андрія робиться дівицям надія”.

15. *14 грудня день святого пророка Наума* – покровителя розуму, знань і добродітності. “Пророк Наум наведе на ум”.

16. *17 грудня святої Варвари*. Великомученицю Варвару українське жіноцтво вважає покровителькою вишивальниць.

17. *Святого Миколая – 19 грудня*. “Миколай другий після Бога заступник на землі”. Зимовий Миколай вважається покровителем усіх бідних і знедолених,

землеробства і тваринництва, земних вод, на яких рятував дітей. Виходячи на промисел, рибалки брали зі собою образ святого чудотворця. Здавна на Прикарпатті та й у Карпатах Св. Миколай роздає дітям подарунки.

18. **22 грудня святої Ганни**, на свято якої припадає зимове сонцестояння, після чого сонце “повертає на літо, а зима – на мороз”.

19. **Свято Різдва**. Свята вечерея, Святвечір, Багата кутя – **6 січня**. На Святвечір, за традицією, всі члени родини мали бути вдома: хто ж спізниться, той «цілий рік блукатиме поза хатою».

Найповажнішою особою на Багату кутю вважається господар. Йому належало внести до хати Дідуха – національний символ родоvodu. Щойно на небосхилі з’являлась різдвяна зірка, усією родиною сідали за стіл, на якому мало бути 12 пісних страв. Основною обрядовою стравою була кутя, яку подавала до столу господиня.

20. **7 січня** – один з найзнаменніших і найвеличніших празників. – **Різдво Христове**. Після церковної служби, яка закінчувалась о 4-5 годині, всі розходились по домівках. Зайшовши до оселі, врочисто сповіщали: - Христос рождається! Їм відповідали: - Славимо його!

21. Наступний по Різду день – **свято Богородиці – 8 січня**. Особливо пошанували його жінки, оскільки воно пов’язане з Матір’ю Божою.

22. **13 січня – Щедра вечеря, свято Маланки**. Напередодні Нового року готували Щедру вечерю! Водили “козу” та Маланку.

23. **14 січня – Новий рік, св. Василя**. Цікавими були новорічні засівання осель збіжжям, адже Василь є покровителем землеробства. “На щастя, на здоров’я! Роди, Боже, жито, пшеницю і всяку пашницю. Будьте здорові з Новим роком та з Василем”.

24. **19 січня – Йордан, Водохреща, Богоявлення господнє**. Напередодні, 18 січня, готували Голодну Вечерю, голодний Святвечір, який переходив у свято Йордану, освячення води. Йордан – назва річки, водою якої хрестили Ісуса. Цього дня священник обходив своїх парафіян, окроплював водою житло і малював хрестики на дверях.

Від того, як ми шануватимемо своїх предків, свої традиції, залежатиме наша духовність, наша цивілізованість і майбутнє нашої України.

Мета та методика проведення народознавчих свят

Так повелося в історії людства, що кожен народ від покоління до покоління передає свій суспільний та соціальний досвід, духовне багатство як спадок старшого покоління молодшому.

Сьогодні ми повертаємо до життя національні традиції, національний дух нашого народу.

«Тільки народне виховання, – зауважив К. Ушинський, – є живим організмом в історичному процесі народного розвитку, таке виховання набуває надзвичайної впливової сили на формування національного характеру, національної психології людини. Чи дивно після цього, що виховання, створене самим народом і побудоване на народних основах, має ту виховну силу, якої немає в найкращих системах, побудованих на абстрактних ідеях, або запозичених в іншого народу».

Метою проведення народознавчих свят є розвиток пізнавальної активності школярів. Якомога глибше навчити їх пізнавати свій народ, свої корені.

Виховати у дітей любов до рідного краю, до своїх предків, до рідної мови, до Батьківщини, повагу до національної культури, національних звичаїв та оберегів.

Навчити учнів самостійно аналізувати, зіставляти, порівнювати народознавчі поняття, звичаї минулого і сучасного, відокремлювати місцеве, регіональне від загальнотрадиційного національного.

Формуючи особистість через національні свята, треба прищеплювати їй риси, властиві українському народові: гуманізм, працелюбність, чуйність, доброзичливість, віра у Бога, щирість, правдивість, великодушність, безкорисливість, скромність, співочість, добре розвинене почуття гумору.

Проведення свята потребує ретельної підготовки. Готується воно спочатку фрагментарно, з невеликою групою учнів. Емоційне спілкування педагога з дітьми посилює інтерес до свята, допомагає збагнути його суть. Отже, керівник гуртка формує в гуртківців конкретні, чіткі й доступні за змістом уявлення про подію, яка є основою свята. Відхилення від змісту тлумачення основних подій, які створюють канву свята, допускати не можна. Всі твори, написані у віршованій формі, діти мають прочитати без змін. Використані у сценаріях народні пісні календарно-обрядового змісту завжди мають простий текст, динамічний сюжет, який діти легко і швидко запам'ятовують, тому їх варто використовувати без обмеження, лише з урахуванням тривалості свята. Чільне місце в роботі керівника гуртка відводиться підготовці костюмів і атрибутів до кожного тематичного свята. Будь-який елемент костюма несе не лише естетичне, а й глибоко пізнавальне навантаження. Тому його підбір з урахуванням регіональних та загальнонародних особливостей і традицій має особливе значення для організації і проведення свята.

Свята народознавчої тематики важливо проводити у дні, коли вони збігаються з обрядовим календарем. Жодне свято в українській обрядовості не обмежується одним днем, що створює найсприятливіші умови для посилення переживань дітей, повторного відчуття святковості події, її важливості в житті дітей і дорослих.

Національні звичаї, обряди, традиції за українським календарем

Староукраїнські звичаї поступово екстраполювалися на християнські свята.

Головними моментами осіннього циклу були звичаї, приурочені до завершення збору врожаю чи повернення отар з літніх пасовищ – полонин (у Карпатах). Його рамки охоплюють період від перших серпневих днів (день пророка Іллі) до дня святого Пилипа (27 листопада).

1 серпня - останній день літа, *святої Мокрини*. Яка погода на Мокрини, така буде й осінь.

2 серпня – свято пророка Іллі. Якщо на Іллі ще *не відлетіли лелеки*, то це віщувало теплу *тривалу осінь*. У гуцулів існувало повір'я: якщо газда працюватиме на святого Ілля, то неодмінно грім вдарить у "салаш" – полонинське стійбище (місце, де тримають свійських тварин на літніх пасовищах). Тому в негоду запалювали страсну свічку й мовили молитву.

До Іллі поспішали завершити жнива і навіть намолотити зерна на перший хліб. Звідсіля й приказки: "На Іллі новий хліб на столі", "Ілля заходить до хати, щоб свіжого хлібця скуштувати".

14 серпня - "*Маковей*", день семи святих мучеників Маковіїв. У народі його ще називали "Першим Спасом" чи "Спас на воді". "*Прийшов Спас – пішло літо від нас*".

Свято Преображення Господнє припадає на **19 серпня**. Воно вважається третім найбільшим святом після Різдва та Великодня.

Перша Пречиста – **28 серпня**. Успіння Пресвятої Богородиці. В період Першої Пречистої відбувається посів озимин. "Перша Пречиста жито засіває, друга – дощем поливає, а третя снігом покриває". Після Успіння починається "молоде" бабине літо, що триває до 11 вересня.

14 вересня є свято *Преподобного Симона Стовпника і його матері Марфи*, а в народі – "Семена". У Києві з XVII ст. цього дня святкували "весілля свічки". З цього дня бере свій початок "старе" бабине літо, яке закінчується на другу Пречисту.

Друга Пречиста – **21 вересня**, свято Різдва Пресвятої Богородиці. З другою Пречистою безпосередньо пов'язана давня обрядовість – день Породіль. Вчені вважають, що цей обряд пов'язаний з молінням до Богородиці, аби вона посприяла бездітним жінкам народити дитину.

27 вересня – *Воздвиження Чесного і Животворящого Хреста Господнього*, або, як кажуть у народі, «Здвиження». "В цей день здвигається земля з літа на зиму", а тому від цього часу зимнішає й птиці вилітають до вирію.

14 жовтня - свято *Покрови Пресвятої Богородиці*. Запорізькі козаки вважали святу Покрову своєю покровителькою. У 1942 році в День Святої Покрови утворено Українську повстанську армію. Отож, Покрова святкується в нас не тільки як релігійне, а й національне свято.

8 листопада *Святого Дмитра*, який приносить зиму. Сезон сватання завершується. “До Дмитра дівка хитра, а по Дмитрі хоч комин витри”. Завершується хліборобський рік.

День Михайла Архистратига – 21 листопада. Святого архистратига Михаїла наш народ вважає за патрона столиці України, а мисливці за свого покровителя.

Початком зимових свят вважається *Введення* (в храм Пресвятої Богородиці, **4 грудня**). За народним повір'ям перший гість приносить до хати щастя або невдачу (якщо першим до хати ввійде молодий гарний чоловік, а ще й з грішми - добра ознака...).

Свято «*Катерини*» (**7 грудня**) - свято дівочої долі. Дівчата ворожать і закликають долю. Хлопці просять св.Катерину, щоб Бог послав їм добру, працювиту дружину. Дівчата ставили гілки вишні у глечик з водою і чекали до св. Маланки (13 січня): якщо вишня розцвіте - добрий знак... доля дівоча цвісти буде.

День св.Андрія Первозванного – 13 грудня. Літопис XIII ст.: «Андрій навчався у Синопі. Прийшов до Корсуня, звідси поплив Дніпром вгору і сказав до учнів, що були з ним: «Чи бачите ці гори? На цих горах засяє ласка Божа і буде великий город, і Бог збудує багато церков». І, вийшовши на ці гори, поблагословив їх і поставив хрест, і, помолившись Богові, зійшов із цієї гори, де опісля був Київ».

З усього циклу зимових традицій свято Андрія одне з найцікавіших. З давніх часів у ніч на «Андрія» дівчата ворожать і вірять, що «Андрієва ніч» допоможе їм зустріти свою долю...

Вечері на «Андрія» сходяться і хлопці, і дівчата. Напередодні печуть калету. Калита – це великий корж із білого борошна. Печуть калиту дівчата. Тісто солодке, з медом. Калиту прикрашають сухими вишнями чи родзинками. Запікають її так, щоб вгризти її було трудно – на сухар. Посередині дірка. В дірку протягують червону стрічку і підвішують посередині хати. Підвішують високо, щоб хлопець міг дістати зубами калиту тільки тоді, як добре підстрибне (відбувається ціле дійство з Паном Калитинським). Закінчується тим, що калиту знімають і ділять поміж учасниками гри. До того ж дівчатам порції калити роздають задурно, а хлопці платять гроші, за те, що дівчата місили на неї тісто.

У ніч напередодні Андрія хлопці мають найбільші права - єдина ніч у році, коли парубкам вибачають всі бешкетування...

17 грудня - день *Варвари Великомучениці*. «Варвари» - день повороту на весну. «Варвара ночі урвала, а дня приточила».

Легенда - Варвара вишила ризи самому Ісусові Христові...

19 грудня - народне свято *Святого Миколая*. «Святий Миколай на небі не сидить, а тут, на землі, людям помагає». Це найбільше свято для дітей, всі вони його чекають, а він приходить не один - з ангелом та чортиком, які розповідають йому, чи дитина чемна, чи ні.

6 січня - *Святий Вечір* - з давніх-давен словом і ділом, словесним твором і магічним актом, всією обстановою люди створюють цього дня образ багатства, щастя, миру і спокою у своєму домі.

Усі члени родини повинні бути вдома. Боронь Боже сваритися цього дня! Навпаки, добре помиритися з ворогами, щоб у новому році було мирно і в хаті, і поза нею... Ніхто не снідає й не обідає. Хіба що діти, хворі, старенькі люди.

Щойно сонце схилиться до заходу, господар вносить сніп жита - «дідуха» та віншує: «Віншую вас щастям, здоров'ям, з цим Святим Вечором, щоб ви в щасті і здоров'ї ці свята провели та других дочекали - від ста літ до ста літ, поки нам Пан Біг призначить вік». Далі вносять соломку і сіно. Соломку розстеляють по долівці, а сіно по столі. Під стіл господар кладе «залізо» - сокиру... Діти по кільках разів торкаються цих речей босоніж, щоб ноги не боліли...

Господиня кладе під скатертину на чотири кути столу по голівці часнику, «щоб силу злу відігнати», «щоб родина трималася купи - разом».

Діти крізь вікно дивляться на небо, чи не зійшла вечірня зоря, що має сповістити всім людям про велике чудо - народження Сина Божого!

Свята Вечера - це спільна вечеря всього роду. Навіть мертві родичі - всі мають у цей вечір зібратися разом, щоб вечеряти цілим родом. Члени сім'ї моляться за померлі душі. На столі має бути 12 страв (кутя і узвар обов'язково). Кожна подробиця під час вечері має віще значення.

7 січня перший день різдвяних свят. *Різдво Христове*, коляда. Віншують та колядують в нас на Галичині всі: діти, дорослі, церковні хори - із «звіздою» та дзвониками...

Вертеп... 1666р. датується писана згадка про вертеп у матеріалах Львівського Ставропігійального братства. Серед інших його видатків записано і видатки на збудування вертепу та декорацію до нього.

Отже, вже в XVII ст. виставляти на Різдво вертепну драму був загальновідомий і по всій Україні поширений звичай.

Щедрий вечір. Тиждень після коляди, напередодні Нового року (за старим стилем) - Щедрий вечір. Це ще дохристиянський звичай. За християнським календарем - це день преподобної Меланії Римлянки. В народній традиції обидва свята об'єднались, і тепер маємо Щедрий Вечір або свято Маланки.

Вечеряли усією родиною. В деяких районах Львівщини водять Козу, а за «Маланку» вибирають парубка, що вмів добре жартувати.

Серед нашого народу існує повір'я, що новорічна ніч для віруючих людей «розкриває небо, і вони можуть просити у святих все, що їм забагнеться».

Новий рік або свято Василя. Перший посівальник на Новий рік звичайно бриває і першим «полазником» - приносить до хати щастя. Посівали хлопці:

Ходить Ілля на Василя,
Носить пугу житяную,
Де замахне - жито росте,
Роди, Боже, жито, пшеницю,
Всяку пашницю,
У полі ядро, а в домі добро,
Дай Боже!

У перший день Нового року до всього уважно приглядаються, бо все має вище значення. «Якщо ніч тиха і ясна, буде щасливий рік». «Якщо сонце весело зійде, весь рік буде щасливий, а особливо добрий буде врожай садовини».

«Голодна кутя» або другий Святий Вечір. Увесь цей день віруючі люди нічого не їдять - постять. Сідають вечеряти, коли вже засяє вечірня зоря. На вечерю подають пісні страви.

Вода, освячена в надвечір'я Богоявлення вважається святішою, ніж з Водохрещів, «помагала на всяке лихо». У цей вечір діти щедрують щедрівки.

19 січня - Йордан, Богоявлення Господнє, Водохрещя. Парубки на річці з льоду вирубували «йорданський хрест», священники освячували воду і обходили своїх парафіян, окроплюючи водою житло і малюючи хрестики на дверях (стінах).

Завершилися Різдвяні свята. Люди очікують оновлення землі, зустрічі з весною та літом.

7 квітня – Благовіщення. У церкві освячують проскури. До нинішнього дня зберігається віра в магічну силу проскури: пасічник проскуру кришить та висипає її у мед, «щоб бджоли роїлися», сівач змішує з землею та сіє по чотирьох кутах ниви, «щоб дощова хмара ниви не минала», проскуру заривають у землю, «щоб град посіву не побив», дають її і хворим, щоб швидше оздоровилися. Благовіщенську проскуру, як і йорданську воду та стрітенську свічку, зберігали протягом року. Вважається, що весна цього дня остаточно поборолала зиму, Бог благословляє землю і відкриває її для сівби. За народними уявленнями лише після Благовіщення можна було розпочинати польові роботи. Раніше ж "турбувати" землю вважалося великим гріхом.

Коли на Благовіщення, йдучи по воду, дівчина знайде квітку первоцвіту, цього літа вона вийде заміж. Якщо вмитися водою, в яку покладеш квітку – будеш родливою.

Прислів'я, пов'язані з цим святом, стверджують: "На Благовіщення весна зиму остаточно переборола" або "Благослов зиму руйнує", а тому уважно стежили за погодою.

Яка погода на Благовіщення, така й на Великий день.

Гарна погода – гарний врожай.

Туманний ранок – повідь на річках.

Якщо на Благовіщення лежить сніг – літо неврожайне.

Якщо з'являться жаби і зникнуть, то стільки ще буде холодно.

Благовіщення без ластівок – холодна весна.

На Благовіщення всяка гадь вилазить з гнізда.

На Благовіщення зими не лай, а саней не ховай.

На Благовіщення чорногуз прилітає і ведмідь встає.

На Благовіщення птиця гнізда не в'є.

Якщо на Благовіщення півень на порозі нап'ється, то на Юрія (6 травня) віл напасеться.

Якщо ввечері зоряно, то вродять коноплі.

Вербна неділя. У неділю за тиждень до Великодня вшановується свято Вхід Господній в Єрусалим. Коли Ісус Христос їхав у місто на ослі, то жителі міста, які зустрічали його, встеляли перед ним дорогу пальмовим гіллям. В Україні в цей день освячували вербу, якій приписували магічну силу. Хлопці та дівчата грайливо били одне одного вербою біля церкви та по дорозі додому, а б'ючись, примовляли:

Не я б'ю – верба б'є,
За тиждень Великдень,
Недалечко червоне яєчко!

Як уперше весною виганяли худобу на пасовище, то конче посвяченою лозиною верби — «щоб нечисть не чіплялася до тварин». Більше того, викидають гілля посвяченої верби на двір під час граду — «щоб град зупинився».

Найбільш магічне і шановане серед всіх християн світу свято *Воскресіння Христове, Пасха*. Кожний день тижня перед Великоднем має своє призначення.

Святять паску раненько у неділю, а зараз і в суботу вже на вечірній службі.

Посвяченою паскою батьки благословляють дітей, щоб були «красні, як та паска», «щоб росли, як ця паска росла».

Великдень в Україні — це ще й свято весняного воскресіння, оновлення природи, що відзначалось у день весняного рівнодення ще за часів язичництва. Це поєднання двох вір, двох світів — язичництва й християнства — до сьогодні збереглося у віруваннях та великодній обрядовості українців.

Святого Юрія, 5 травня. Святий Юрій є покровителем хліборобів. Господарі їхали в поле, брали з собою паску і крашанку з Великодня, кусок паски закопували в землю, щоб гарний був урожай. Паскою годували худобу перед тим, як виводять на пасовиська (пашу).

Зелені свята. За 7 тижнів після Великодня настає свято Трійці. Тиждень перед Трійцею називається «зеленим», а три перші дні трійцького тижня – «зеленими святами». Домівки на зелені свята прикрашають гілками дерев, зіллям, квітами.

7 липня – *Свято Івана Купала.* Як народне свято день Івана Купала відбувається з багатьма своєрідними обрядами та піснями. З давніх-давен в Україні дівчата плетуть вінки та пускають їх за водою, щоб дізнатися звідки буде наречений, хлопці розкладають вогнище (ватру), разом стрибають через вогнище, що символізує своєрідне очищення душі й тіла. Головним атрибутом свята є «Марена» і «Купало», яке роблять з верби, квітчають його квітами та вінками. Основними компонентами свята є обрядові ритуали: ігри, розваги, жарти, пісні, танці.

Історія народного календаря – це спроба увібрати весь аспект матеріальної і духовної культури українців. Цей цінний документ об'єднав тисячолітній досвід і народну пам'ять українства. Протягом віків він удосконалювався, доповнювався новими формами і філософськими структурами, перетворившись у цінне історичне джерело. Народний календар українців є джерелом народної моралі, що є складовою частиною національно-історичної пам'яті. Бо саме через календарні обрядові дійства передавались загальнолюдські цінності – розуміння добра і зла, совісті, честі, справедливості.

Сценарій свята «Покрова Пресвятої Богородиці»

ДІЙОВІ ОСОБИ: ведуча, ведучий, хлопчики і дівчатка у народному вбранні.

Ведучий: Сьогодні святкуємо одне з найбільших народних свят – свято Покрови Пресвятої, яке має сталу дату – 14 жовтня.

Ведуча: Пречиста Діва зробила людям багато добрих справ. В Київській Русі врятувала Почаївський монастир від нападу турків. І князь Ярослав Мудрий віддав Україну під її покров.

Відтоді в багатьох селах на її честь будували і освячували храми. Є багато сіл, які носять назви «Покровка», «Покровське», «Новопокровка», «Посадпокровське»...

Хлопчик 1: Козацтво України та воїни УПА вважали своєю покровителькою і заступницею Покрову Пресвятої Богородиці. Тому на Запоріжжі була збудована церква Святої Покрови. І куди б не заносила доля козаків, завжди з ними був образ Пресвятої Покрови. Ця ікона супроводжувала і оберігала їх у далекій дорозі.

Пресвята Богородиця була символом і покровителькою всієї України.

Дівчинка 1: Християнське свято Покрови Святої Богородиці запроваджене у Візантії на згадку про чудесне визволення Константинополя від сарацинів. Оточивши Константинополь, араби намагалися поневолити городян. 1 жовтня за старим стилем мешканці міста зібралися на відправу до Влахернської церкви. Під час Божої Служби святий Андрій Юродивий та його учень Єпіфаній побачили в горішній частині храму образ Божої Матері. Вона тримала над віруючими християнами покров (омофор) і молилася. Таке видиво надало грекам впевненості в своїх силах, і вони відстояли незалежність. З того часу свято Покрови стало всенародним.

Дівчинка 2: А є ще й така легенда. 903 року у Греції лютувала хвороба, від якої помирала сила-силенна людей. Умирили багаті й бідні, дорослі й діти. Тривога і страх панував в людських серцях – не було спасіння на землі серед страшної моровиці, не було до кого звернутися, лише до Господа. І люди з плачем звернулися до Бога.

Та Господь знав, що цю страшну кару люди заслужили. І мовчав. Тож вони просили Діву Марію, аби благала коло престолу небесного про припинення кари.

Божа Мати молилася за народ, тримаючи в руках розпростертий омофор, яким покривала людей.

І велике диво сталося у Цар-Градї: заступництво Діви Марії завадило великому лиху. І сталося це 1 жовтня за старим стилем, 14 – за новим. І в пам'ять цього дива запроваджене щорічне святкування свята, яке названо Покрова Пресвятої Богородиці.

Ведуча: Це той день, коли народ спільно возносить свої гарячі молитви до Пресвятої Діви Марії і просить її заступництво перед Богом.

Хлопчик 2:

Просим Тебе Діво,
Шлем до Тебе глас,
Сиротам ти Мати,
Не лишай же нас.

Покажи нам, поможи нам,
Просим із сльезами,
О Маріє, о Маріє,
Змилуйся над нами!

Мати Божа, Зоре ясна,
Діво Пресвята!
Покажи нам, що Ти наша
Мати всеблага.

Глянь на нас ласкаво
Оком пресвятим,
І зішли нам поміч –
Людям немічним.

Дівчинка 1.

О Маріє Діво,
Пом'яни всіх нас
І в своїх молитвах
Не забудь про нас.

О прийми ж, Царице,
Наші ті мольби,
Хай для них простить нам
Твій син всі гріхи.

Дівчинка 3:

Рано до молитви щиро руки зложу
І буду просити Бога й Матір Божу:
- Молю Тебе, Мати, щирими словами,
Змилуйся над нами.

Силу і здоров'я дай нам, Божа Мати,
Поможи нам вчитись, чесно працювати,
Щоб була потіха для рідної мами, -
Змилуйся над нами.

Ведучий: В Україні поширений апокриф про допомогу Богородиці будівничим Києво-Печерської лаври. Нібито 39 днів і ночей кляли стіни лаври монахи, а вони щоразу входили в землю. На сороковий день прокинувся старець печерський Феодосій і сказав братії: «Ходімо подивимося, якщо й сьогодні немає стін на землі, то покинемо будувати – значить Богу це не вгодно».

Вийшли вони надвір і побачили: стіни на місці. А на небі – Богородиця, яка каже їм: «Це я молила Бога, щоб стіни в землю не входили, щоб легше вам було будувати. Зводьте дах, робіть дзвіницю, і тоді стіни із землі вийдуть». Так і сталося.

Ведуча: Тому, коли починали будівництво хати, намагалися завершити до 14 жовтня, щоб до свята увійти під дах-прокров: «Тоді Покрова покриває всіх у новій хаті покровом, і всі нечисті духи щезнуть із хати, і весь рік буде спокійно». Через те й закликали Покровительку в кожний дім: «Покрово-Мати, ходи до нашої хати. Будеш Ти співати, та й нас звеселяти».

Хлопчик 1: Свято Покрови й нині відзначається по всій Україні. Правиться служба в соборах і церквах. Коли князь Ярослав Мудрий 1036 року розбив печенігів, то з вдячністю до Бога і Пресвятої Диви Марії побудував у Києві собор Святої Софії і храм Благовіщення біля Золотих Воріт.

Хлопчик 2: На Запоріжжі була церква святої Покрови і козаки вважали святу Покрову своєю покровителькою. В козацькій думі співається:

А срібло-злото на три частини паювали...
 «На Святу Січову Покрову давали –
 Котру давнім козацьким скарбом будували,
 Щоб за їх, встаючи і лягаючи,
 Милосердно Бога благали».

Хлопчик 3: Козаки мали в своїй церкві на січі ікону Покрови та дуже її шанували та щедро обдаровували. Після зруйнування Січі у 1775 році козаки, що пішли за Дунай, взяли із собою і образ Пресвятої Покрови.

Хлопчик 1:

Ой на нашій Україні
 То не води грають сині,
 Не шумить так гай –
 То козацтво йде завзяте
 Волі-долі будувати,
 Боронити край.
 Хоруговці вітром мають,
 Збруї ясні в сонці сяють,
 А огонь в очах – і над ними ген горою
 Сизий сокіл мчить стрілою
 В піднебесний шлях.

Хлопчик 2:

Сокіл – птиця горда, сміла,
 Бистре око, дужі крила,
 Козаченька брат.
 Не злякаєсь бурі, грому,

Не поклониться нікому,
Хто йому не в лад.
Грають сурми, вітер віє,
Шепчуть трави степовії,
Шовком стелять путь.
Перед ними ворог лютий,
Поза ним край закутий,
Сотки волі ждуть.

Марширують, збруя дзвонить,
Жвава пісня тугу гонить
Із завятих серць –
А з-під хмари ген високо
Сизий сокіл вцілив око
На козацький герць.

Ведучий: Повстанська Армія обрала собі свято Покрови за день зброї, віддавшись під опіку святої Матері Богородиці.

14 жовтня 1942 року постановою Української Головної визвольної Ради визначено Днем створення Української Повстанської Армії (УПА). Перший раз це свято відзначене у 1947 році.

Дівчинка 1:

У сорок другім, на Покрови,
Де вічна синь озер Волині,
Тут формувалися загони
Борців за волю України.
Повстала сила незборима –
І дала бій фашистським зайдам.
«Здобудем волю або згинем
У боротьбі за рідний край!».
А Україна незборима –
Зі сходу ворог теж ішов,
І щоб вона в броні не впала,
Пречиста взяла під покров.
За це їй вічна наша шана
І щира племінка любов.

Дівчинка 2: В народі це свято відзначається восени. Це пора, коли вже урожай зібраний і засипаний у комори, а поля засіяні озиминою.

14 жовтня. Вважалося, що віднині починається зима: «На Покрову до обіду осінь, а по обіді – зима». Це був перехід від осені до зими.

Учні вперше йшли до школи на Покрову. У цей день вони приносили горщик пшоняної каші. Це для того, щоб «наука не йшла в ліс».

Дівчинка 3: За станом погоди на Покрову передбачали, якою буде зима:

*Якщо в цей день вітер з півночі, то зима буде лютою, якщо з півдня – лагідною.

*Коли на Покрову не покриє сніг землю, то не буде його і в листопаді.

*Якщо до Покрови журавлі не відлетіли у вирій, то зима наставатиме поволі.

*Вітер на Покрову – весна буде вітряна.

*У народі кажуть: «Свята Покрова землю вкриє: де листом, а де сніжком».

Хлопчик 1: В Україні свято Покрови мало велику популярність. Із ним пов'язано чимало народних повір'їв, приказок, прислів'їв, прикмет:

*Хто лежить до Покрови, то продасть всі корови.

*Хто не посіяв жита до Покрови, той не вартий доброго слова.

*Настали жнива - лежить баба нежива, а прийшла Покрова - стала баба здорова.

*До Покрови молока давали корови, а після Покрови пішло молоко в роги корові.

*Хто сіє по Покрові, той змушений буде виводити в зимі по корові...

Ведуча: На Покрову перший раз розпалювали печі дровами з вишні або яблуні, примовляючи: «Свята Покрово, покрій нашу хату теплом, а господаря - добром». Вважалося, що віднині в хаті всю зиму буде тепло.

На Покрову припадало багато весіль. За прадавньою традицією вважалося, що осінь - найблагодатніша для весільних гулянь пора. Із давнини прийшло переконання, що як Покрова накриє траву листям, землю снігом, а воду льодом, так і дівчат повинна накрити шлюбним вінцем. Звідси і численні замовляння:

*Свята Мати Покровонько, покрій мою головоньку. Хоч ганчіркою, аби не залишилась дівкою.

*Покрово, Покровонько, покрій мені головоньку сяко-таков онучов, най ся дівков не мучу.

*Свята Мати, Покровонько, покрій землю сніжком, а мене молоду хусткою.

*Прийшла Пречиста, несе старостів нечиста, а як прийде Покрова – зареве дівка, як корова.

Ведучий: Покрова завершує осінні молодіжні гуляння. Починаються весілля. Тому-то говорили: «жовтень на весілля багатий». Пора весіль тривала два тижні аж до Пилипівського посту.

Отож Покрова святкується в нас не тільки як народно-релігійне, а й національне свято. У нашому житті варто плекати обов'язок вислухати в цей день Службу Божу, згадати членів родини чи знайомих, які служили чи служать в різних українських військових формаціях і помолитися за їх душі.

Пісня *(співають всі присутні)*

Там, де в небі Божа Мати,
Наша втіха, наш Покров,
Там благаєм благодати
Для всіх наших молитов.

Приспів:

Ще не чувано ніколи,
Щоб Вона не допомгла,
Чи у горою, чи в недолі
Цього земного життя.

О, Маріє, зоре зір,
Ти даєш нам ласк безмір!
Неустанний твій Покров
Поміч дати все готов.

Приспів.

Заки Син Твій вмер прибитий
На Голготі в тьмі наруг,
Він дав нас тобі в опіку –
Нас, дітей своїх і слуг.

Приспів.

Тож по волі Твого Сина
Бережи нас в цім життю
Від гріха і від нещастя,
А веди нас до раю.

Приспів.

О, Маріє, зоре зір,
Ти даєш нам ласк безмір!
Неустанний твій Покров
Поміч дати все готов.

Сценарій свята «Чудотворець Миколай»

Любий друже, прочитай,
Хто є Святий Миколай,
Чому щорік у рідний край
Іде Святий Миколай?
І чому Він такий є,
що дарунки роздає...

ДІЙОВІ ОСОБИ: Святий Миколай, Ангел-хоронитель, чортик Антипко.

До зали (кімнати) входить Ангел.

АНГЕЛ: Слава Ісусу Христу!

ВСІ: Слава на віки!

АНГЕЛ: Де з молока тече дорога,
де безліч зір, де царство Бога,
я звідти йду і вість веселу
несу у Вашу я оселю.
Ще хвилька, діти, і між Вами
тут стане Миколай Святий.
Він з щирим серцем і дарами
опиниться в оселі цій.

Бігає чортик, тримаючи в руках жмут «різок».

ЧОРТИК: Привіт! Дзень добри! Гутен таг!

Вітаю Вас на різний смак.
Мене звуть чортом і антипком,
Антихристом, нечистим, дідьком.
До вас примчав я аж із пекла:
У вас - зима, в нас - хага тепла;
У вас мороз за хвіст щипає,
І снігу в очі насипає,
Не дивиться, що тут я гість,
Морозить, студить, як на злість.
І голод дав копитаю раду:
Я з'їв цукерки й мармуляду,
Горішки, груші і цитрини,
Банани, ябка, мандарини.
І залишилися тільки нові
Для діток прутики вербові.
І кожен з прутиків придасться
Отим лінивим, що не вчаться.

Чортик бігає, помахуючи різками.

АНГЕЛ: Геть, Антипко, бо дарма -
Лінюхів у нас нема.

(до дітей) Правда, діти, що нема?

ДІТИ: Нема!

ЧОРТИК: Хай ці прутики придбас,
Хто батькам не помагає.

АНГЕЛ: Геть, Антипко, бо дарма -
Неслухняних в нас нема.

(до дітей) Правда, дітки, що нема?

ДІТИ: Нема!

ЧОРТИК: До цих прутиків охочий,
Хто від всіх ховає очі.

На словах він дуже чемний,

А на ділі - не приємний.

АНГЕЛ: Геть, Антипко, бо дарма -
Брехунів у нас нема.

(до дітей) Правда, дітки, що нема?

ДІТИ: Нема!

АНГЕЛ І ВСІ ДІТИ: Геть, Антипко!

Геть, Антипко!

Чортик ховається.

АНГЕЛ: Ви молитву пригадайте,

На Антипка не зважайте.

Ангел проказує молитву, а діти вторять йому за кожною лінійкою.

Ангеле-хоронителю мій,

Завжди при мене стій.

Вранці, ввечері, вдень і вночі,

Будь мені до помочі.

Входить Святий Миколай.

СВ.МИКОЛАЙ: Добрий вечір, Вам, громадо!

Насилу добрався,

Поспішав до Вас я радо -

В путі підтомився.

Присяду я, відпочину,

Бо ноги не носять.

Сили мої старечії

Відпочинку просять (сідає).

Я пройшов доріг немало

По світу цілому,

Діток бачив я чимало

І в школі, і вдома,

Миколаю, молися за нами,
Благаєм Тебе всі сльозами.
Ми тя будем вихваляти
Ім'я Твоє величати, Навіки!

*Ангел і Святий Миколай заохочують дітей до співу і читання віршів,
разом з цим вручають подарунки.*

СВ.МИКОЛАЙ: Ось, слава Богу, все роздав,
Що міг, і що з собою взяв.
Від днесь за рік я знов прийду,
То, може, більше принесу.

АНГЕЛ: Вітаю вас, милі люди,
При вашій родині.
Нехай добро з вами буде
І щастя віднині.
Нехай смуток ваш і горе
Спливуть за водою
І утопить їх хай море
З сльозми і бідою.
Мир несу я вам в оселю,
Щирість, правду, згоду,
Щоб завжди були веселі
Діти в вашім роду.
Щоб серця в вас не черствіли,
Не були байдужі,
Щоб ви інших розуміли
В голоді і стужі.
Щоб ви вміли любитись
З краси світу цього,
Та зуміли б відцуратись
В нім всього лихого.
Щоби кривда в домі вашім
І не ночувала.
Щоб лиш правда в серці вашім
Завжди панувала.
Прощайте, милі люди!

СВ.МИКОЛАЙ: Прощайте, діти!

АНГЕЛ І СВЯТИЙ МИКОЛАЙ: Мир хай завжди буде з Вами,
І добро, і квіти.

Ангел і Святий Миколай ідуть, а чортик роздає хлопцям різки.

М. Кошіль, Н. Криль

Вертеп

ОСОБИ:	ДІВЧИНКА	ЛУКАВИЙ
	ГОСПОДАРИ	ВОДЯНИЙ ЧОРТИК
	1 ПАСТУШОК	1 ЯНГОЛ
	2 ПАСТУШОК	2 ЯНГОЛ
	3 ПАСТУШОК	3 ЯНГОЛ

ДІВЧИНКА: Добрий вечір, із Різдвом Христовим, господарі!
Чи пустите нас до хати - вертеп показати та заколядувати!

ГОСПОДАРИ: Просимо!

Діти заходять, колядуючи "Добрая новина..."

1-Й ПАСТУШОК: Ми маленькі пастушки
По коліна кожущки!
2-Й ПАСТУШОК: Людям носимо новину
Про господню дитину!
3-Й ПАСТУШОК: І хоч ми іще малі -
Три вершечки від землі -
Йти від двору і до двору
Нам не страшно в темну пору!
2-Й ПАСТУШОК: Янгол Божий нас веде -
Дивну ясність з неба шле!
1-Й ПАСТУШОК: Господарі сеї хати!
Щось він хоче Вам сказати...
ЛУКАВИЙ: Зачекайте! Підождіть!
Спершу ви мене впустіть!
Що той Янгол? - Світло й пір'я!
Ну яке йому довір'я?
В мене ж злоті і таляри!
В мене євро і доляри!
А у торбі повно краму
З Таїланду і Багами!
Я мандрую, не дармую:
Що не вкраду, те сторгую.
Славу й розум, честь і вроду,
Душу цілого народу вам змінюю залюбки
На щербаті мідяки!
Сильно станете багаті!
То ж кого приймете в хаті?

- ДІВЧИНКА:** Ти, лукавцю, ще й питаєш
Ніби сам того не знаєш!
Ти віддавна людям шкодиш
І повсюди, де лиш ходиш,
Сієш кривду, розбрат, зло!
Щоб тебе тут не було!
- ЛУКАВИЙ:** Ой-йой-йой, яка грізьба!
- ПАСТУШКИ:** Геть, бо спробуєш кийка!
- ВОДЯНИЙ ЧОРТИК:** Порятуйте, допоможіть!...
- ПАСТУШОК:** Ну а це що за проява?
Тут до кого в тебе справа?
- ВОДЯНИЙ ЧОРТИК:** Я нещасний, ледь живий,
Звуся Чортик водяний.
Це мій старший брат-крамар,
До торгівлі в нього дар!
Ну а я люблю природу,
Ліс, болото, хащі, воду,
Рід людський я оминав,
але певно що пропав!
Люди Зубру забруднили -
Жити там нема вже сили!
Я хотів в очерети перебраться, де качки!
Тільки рушив у дорогу,
До сміття скалічив ногу!
Мусів в місто мандрувати
Бинт та ліки купувати!
Порятуйте, допоможіть -
Ліс та річку збережіть!
- ЛУКАВИЙ:** Ну знайшов кого просити,
Можу й я тут пособити.
Технології німецькі,
Є голландські, є турецькі –
Тільки гроші заплати,
Вмить позбудешся біди:
Стане річка чиста-чиста, засіяє, як намисто!
- ВОДЯНИЙ ЧОРТИК:** Брате, може, за заставу, чи за бартер
Зробиш справу?
Скарб увесь, що дід надбав,
Я за вату й бинт віддав.
- ЛУКАВИЙ:** Що, схотів мене здурити?!
Чим ти зможеш заплатити,
Бідне кодро водяне?!

- В річці й жаба не живе,
Щоб хоч в Франції продати.
Йду я далі гендлювати!
- ДІВЧИНКА:** Ну нарешті геть пішов,
Не подерши підшов.
- ВОДЯНИЙ ЧОРТИК:** А мене не проженіть,
Порятуйте, допоможіть!
- ДІВЧИНКА:** Добре, добре, не ридай!
Відступися, зачекай!
- Просим Янгола в гостину
Мовить слово до родини!
(Просим Янгола в господу
Мовить слово до народу!).
- 1-Й ЯНГОЛ:** Вітаю Вас щиро добрі, чесні люди!
Хай Господня ласка завжди з Вами буде!
Кожної днини, кожної години
Господь хай благословить Вас,
Біда хай згине.
І хай Вам дарує щасливі літа
Дитятко Господне - Спаситель всесвіта!
- 2-Й ЯНГОЛ:** Мир несемо Вам в оселю,
Щирість, правду, згоду,
Щоб завжди були веселі
Діти в вашім роду!
Щоб серця в вас не черствіли,
Не були байдужі,
Щоб ви інших розуміли
В холоді і стужі.
- 3-Й ЯНГОЛ:** Я один з янголів раю
І усіх вас добре знаю,
А сюди я прилетів,
Бо Ісус так повелів:
«Йди, мій Янголе, скоріше
Поміж українські діти
І спитай їх, що бажають,
Що за мрії в серці мають?».
- ДІВЧИНКА:** Ох як красно, як чудово!
Що за щире Боже слово.
- 1-Й ЯНГОЛ:** Тож кажіть, хто бажає?
Хай Ісусик теє знає!

- ДІВЧИНКА:** Щоби наші господарі
Мали з неба щастя дари.
І щоб все велось віднині
Нашій любій господині.
І щоби цвіли, мов квіти,
Добрі українські діти!
2-Й ЯНГОЛ: Станеться по вашій волі,
Ще діждетесь щастя й долі.
Зникне пекло зловороже,
Правда кривду переможе!
- ДІВЧИНКА:** Ще ми хочемо просити, щоб для всіх,
Хто хоче жити, був наш світ неначе рай!
Що річки були в нас чисті,
Щоб в садках, як у намисті,
Цвів коханий отчий край!
- 1-Й ЯНГОЛ:** Я, пресвітлий Янгол раю, волю Божу вам звіщаю:
Щоб віднині по всі дні ви не шкодили землі!
Працю Божу шанували, ліс садили, доглядали
Найпильніше ріки всі - це ж цілюща кров землі!
2-Й ЯНГОЛ: Хто ж отак не схоче жити, буде Господа гнівити
Задля власної наживи знищить ріки, гори, ниви.
Не прийме того земля, ні святії небеса!
Вдень і темною порою він не матиме спокою,
Власний рід переживе! В пекло чорт його візьме!
- ВОДЯНИЙ ЧОРТИК:** Так, так!
3-Й ЯНГОЛ: Хто ж закон святий сповняє, інших цьому навчає,
То тому з небес від Бога завжди буде допомога
Від сьогодні по всі дні!
ПАСТУШКИ: Слава Богу на землі!
Колядують «Небо і Земля...»
- ДІВЧИНКА:** А за цими словами в дзвіночки дзвонили,
В дзвіночки дзвонили ще всім ся вклонили.
Щастям, здоров'ям, прибутком добрим,
Прибутком добрим, ще й віком довгим.
Будьте здорові. Христос ся рождає. Славимо Його.

ПЛАН
проведення
Тижня народознавства
«Любіть Україну свою солов'їну»

Заквітчалась земля дивоцвітом,
 Заспівали в галях солов'ї,
 Розстелилась веселка над світом,
 Звеселились діти малі.

Мета: розвивати інтерес дітей до культурної спадщини українського народу, виховувати почуття національної самосвідомості й гордості за свій народ, любов до рідного краю.

Дата проведення: 20 – 24 травня

Місце проведення: Львівський обласний дитячий еколого-натуралістичний центр.

Дата	Час	Назва заходу	Місце проведення	Категорія учасників	Відповідальний
20.05.	15.00	Усний журнал «Рідна мова»	актовий зал	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	
	16.00	Показ відеофільму «Мистецтво Яворівщини»	актовий зал	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	
	16.30	«Обереги духовності» (кімната народознавства)	актовий зал, куток народознавства	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	
20-24.05	16.00-16.30	Презентація виставок: «Український сувенір», «Шопка», «Природа і фантазія»	актовий зал	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	
21.05	15.00-16.30	Конкурс малюнків: «Тарасовими шляхами»	актовий зал	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	
22.05	15.00	Творча година: «М.Грушевський не просто засновник української держави, а її наукова опора» (до 15-річчя відкриття музею)	Державний меморіальний музей Михайла Грушевського	педколектив, вихованці творчих учнівських об'єднань	
	16.00	Майстер-клас: виробів з бісеру «бісерування»	лабораторія	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	
23.05	15.00-16.00	Свято: «Матінка Природа – Берегиня роду людського»	актовий зал	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	
24.05.	15.00	Майстер-клас: «лялька-мотанка»	лабораторія	Гуртківці молодшого, середнього, шкільного віку	

Матеріали до усного журналу «Рідна мова»

«Мово рідна, слово рідне,
Хто вас забуває,
Той у грудях не серденько,
А лиш камінь має».

Рідна мова

Вивчайте, любіть свою мову,
Як світлу Вітчизну любіть,
Як стягів красу малинову,
Як рідного неба блакить.

Нехай в твоїм серці любові
Не згасне священний вогонь,
Як вперше промовлене слово
На мові народу свого.

Як сонця безсмертного коло,
Що креслить у небі путі,
Любіть свою мову й ніколи
Її не забудьте в житті.

Ми з нею відомі усюди,
Усе в ній, що треба нам є,
А хто свою мову забуде,
Той серце забуде своє.

Вона, як зоря пурпурова,
Що сяє з небесних висот,
І там, де звучить рідна мова,
Живе український народ.

Народ наш, трудар наш і воїн,
Що тьму подолав у бою,
І той лиш пошани достоїн,
Хто мову шанує свою.

Володимир Сосюра. 1931 р.

Рідна мова

Я на рідній мові
Буду розмовляти,
Так, як мене вчили
Тато мій і мати.
А потрібно буде,
Мов чужих навчуся,
Тільки від своєї
Я не відречуся.

Лілія Диркавець

Рідна мова

Сію дитині
В серденьку ласку.
Сійся-родися,
Ніжне “будь ласка”,
Вдячне “спасибі”,
“Вибач” тремтливе,
Слово у серці –
Як зернятко в ниві.
“Доброго ранку!”,
“Світлої днини!” –
Щедро даруй ти
Людям дитино!
Мова барвиста,
Мова багата,
Рідна і тепла,
Як батьківська хата.

В. Гринько

Рідна мова (Акро запис на дощці)

Родинна й державна
І звучна, і славна.
Доступна криниця,
Незаймана птиця,
А звична ж, як ласка.

Матусина казка,
Ошатна відроду,
Візитка народу,
А в Україні не цінна й понині!

Цікаве про українську мову і слово

За науковою працею філолога Михайла Красуського «Давність української мови» (1880 рік), наша мова – першооснова багатьох мов Європи та Індії. Більше того, він робить висновок, що українська мова старша, аніж латинська, грецька чи старослов'янська.

Український народ здавна відзначався культурою мовних стосунків. Так, турецький мандрівник Евлія Челебі, побувавши в 1657 році в Україні, писав, що українці — це стародавній народ, а їхня мова всеосяжніша, ніж перська, китайська, монгольська. До речі, його цікавили лайливі слова в різних мовах. Так от, у цій "всеосяжній" українській мові йому вдалося знайти аж чотири лайливих вирази: "щезни, собако", "свиня", "чорт", "дідько".

Серед науковців побутує думка, що мова, якою розмовляє людина, визначає спосіб її мислення, впливає на манери, поведінку та навіть зовнішність! Можливо, ви зауважували, що людина, яка тривалий час живе поза межами батьківщини, зовсім змінюється зовні.

Цікаве про слово

Найдовшим словом в українській мові, що містить тридцять літер, є "дихлордифенілтрихлорметилметан" – назва одного з пестицидів.

Згідно з "Коротким словником синонімів української мови", у якому розроблено 4279 синонімічних рядів, найбільшу кількість синонімів має слово "бити" – 45 (наприклад, синоніми до слова "бити" – вдарити, відшмагати,

вгріти, випарити, випороти, висікти, віддухопелити, врзати, впекти, всипати, вшкварити, гамселити, гатити, гепнути, дзвякнути, дубасити, духопелити, затикати, заїхати, калатати, катувати, клепати, кокнути, кулачити, мазнути, місити, молотити, обамбурити, одшкварити, спороти, періщити, пороти, потрошити, свиснути, сікти, стукнути, тарахнути, телепнути, товкти, тріснути, тюжити, ударити, усмалити, уперіщити, урізати, хвоськати, хльоскати, цьвохнути, частувати, чухрати, шмагати, шкварити, шмагнути, шмиргнути).

Найдовша аббревіатура в українській мові – це, мабуть, ЦНДІТЕДМП – Центральний науково-дослідний інститут інформації і техніко-економічних досліджень з матеріально-технічного постачання. Аббревіатура містить дев'ять літер.

Зиновій Квіт

Казка про українську мову

Багато тисяч літ тому жила в Україні прекрасна дівчина. Була вона добра, ласкава, щира і привітна, готова всім допомогти. А лиш глянула на кого своїми чарівними очима, то відразу відчували до неї прихильність та любов. Співала вона так гарно, що здавалось — неначе то соловейко співає. Маленькі діти і молодь прагнули бути біля неї. А вона розповідала діточкам про чудові речі, співала їм українські пісні і тим вливала любов до України й українського народу в їхні юні душі. Всім, хто бував біля неї, було дуже приємно, привітно і радісно. Всі чулися напрочуд щасливими. А називалася ця красуня УКРАЇНСЬКА МОВА. Жила вона в народі нашому і з народом нашим — ніколи з ним не розлучалась. Бог наділив її не лише красою, але й розумом. Що скаже і як скаже кому, то все те таке приємне і розумне, немовби розкидає поміж людей прекрасні перли. Любила вишивати та й вбиратись у вишиванку.

Дівчина любила писати писанки і роздавала їх всім-всім, щоб поширювати цю красу і робити людей щасливими. З українською мовою наш нарід ріс, розвивався і творив чудову культуру, яку передавав з покоління в покоління аж донині.

Усе було гарно, приємно і радісно. Хотілось жити життям вільним — по-Божому.

Та знали люди, що є багато зла на світі, яке змагає, щоб чинити людям кривду. Україна мала багато сусідів. Вони приглядалися щасливому життю українського народу і стали заздрісними, що у них не так, як у нього. Деякі почали зазіхати на нашу землю, щоб собі її підкорити і панувати над нашим народом. Розв'язались війни, і вороги мали багато успіхів та поневолювали наш нарід. Вони забороняли українську мову, а накидали свою-чужу.

Український нарід розбігався по широкому світі, щоб рятувати себе і свою рідну мову. Та чужина руйнувала його ще більше, і він ставав погноєм для чу-

жих народів. Свої діти відрікались від рідного слова і ставали чужинцями для свого народу.

З частиною українського народу помандрувала й Українська Мова, шукаючи доброї долі на чужині. Мандрує вона світом, де зустрічає своїх земляків, яких часом і не впізнає: чи це свої люди?

Якось потрапила в Америку та й побачила золоті бані церкви. Аж серце зраділо! Добилась до церкви і побачила вмуровану кам'яну плиту з написом рідною мовою, коли цю церкву наші добрі люди побудували. "Ось тут, — подумала, — відпочину у своїх рідних". Стукає у двері. Великі двері відчиняються і виходить священик. Української Мови він не прийняв, бо тут, каже, вже господарить англійська мова і ти, Українська Мово, тут не потрібна. І великі тяжкі двері з гуркотом зачинились! Ще відвідала кілька хат, але й там через англійську мову її не прийняли. Те ж саме і в Канаді. В Аргентині в українській хаті панує еспанська, в Бразилії — португальська, а в Москві в українській хаті панує московська мова. Та найгірше, що вже і в рідній Україні викидають з хат українську мову, а дають первенство московській.

Іде, іде Українська Мова стежною і вже знеможена. Хотілось би відпочити. Ось і бачить хатину під стріхою, стіни біленькі, а перед нею ростуть барвисті пишні квіти. А збоку — садок вишневий. На хаті гордо стоїть лелека. Як узрів лелека Українську Мову, то радісно заклекотав — наче її привітав. Подумала та, що це, напевно, українська хата, бо лелек на Московщині немає — вони люблять Україну. Застукала у двері. Двері відчинилися. Проситься Українська Мова до хати на відпочинок по довгій дорозі. Аж тут чує голос з хати: що й тут говорять по-московськи. Ти, Українська Мово, нам і тут не потрібна! І двері гучно зачинились! З жалю мало не трісло серце Української Мови. Все довкола українське, а в хату вже чужі люди не впускають. Міркує Українська Мова: невже ж доведеться мені десь на світових роздоріжжях загинути? Де ж мені, бідній, подітись? Іде, іде полями, лісами, тернистими шляхами, аж тут натрапила на крислату липу. Подумала: під липою в холодочку відпочину. А як приємно було там! Пахло духмяним медом. Чулось радісне дзижчання працюючих пчолок, що збирали нектар. Повівав легкий літній вітерець. Шуміло збіжжя на недалеко полях. Як тут гарно, привітно, легко на душі! Неначе на рідній землі. Ніхто тебе не кривдить, ніхто не насміхається. Всюди так свобідно! Всяка кошарна виграє свої мелодії. Час від часу і пташинка зацвірінькає на липі. Тут, як у раю, — рідна країна, рідна земля. Вклалась Українська Мова на зелену м'яку травичку і під липою заснула, бо ж по такій непривітній подорожі було від чого втомитись та зажуритись. Заснула міцним сном!...

Аж ось їй сниться: над нею літають ангелики. Всі повбирані у вишиванки. А кожна вишивка — інша красуня. Ось вони всі взяли за ручки і, літаючи, співають: "Гей у лузі червона калина похилилася, чогось наша славна Україна зажурилася. А ми тую червону калину підіймемо, а ми нашу славну Україну гей-гей розвеселимо". І тут вони стали рядочком перед сплячою Українською Мовою і

гуртом промовили: "Не журись, Українська Мово, ми тебе понесемо на наших крилах до всіх українських дітей цілого світу, бо ми є їхніми ангеликами-хоронителями, і покажемо їм твою красу, яка прийшла до українського народу з далеких тисячоліть. Але сусіди-вороги стали заздрісними за твою красу і велич і намагались тебе знищити, а українському народові нав'язали свою, чужинську, мову. Наших людей нищили і вивозили з рідної землі на чужину на погибель. Але українські діточки мають добрі і щирі серденька і вони тебе, Українська Мово, приймуть".

Тут Українська Мова пробудилась. Відчула, що відпочила. Розплющила очі і не віриться їй у те, що побачила у сні: перед нею стояв гурт гарних дітей, вбраних у вишиванки. Вона не знала, що їй сказати, тільки дивилась і дивилась на тих чудових діточок і думала, що це знову сон. Цієї миті один з хлопчиків відважно запитав її: "А що ви тут робите на самоті?". Українська Мова розповіла діточкам про своє горе і запитала, хто вони такі. Діти дружно відповіли: "Ми ГПУМ-ці – члени Гуртка Плекання Української Мови. Нас уже багато по широкому світі. Ми з'їжджаємось до столиці Києва на спільні зустрічі і прийшли до тебе, Українська Мово, щоб тобі допомогти і щоб ти завжди була з нами. А коли ми молились до наших ангеліків, то вони сказали нам, що блукаєш самотня по широкому світі. Вони післали нас до тебе, щоб тобі допомогти. Ось і ми, Українська Мово, з тобою і не дамо тобі загинути та ще й розбудимо любов до тебе у тих українських дітей, які від тебе відцурались".

Відтоді Українська Мова вже не блукала сиріткою по широкому світі. Українські діти прийняли її до свого товариства і присягнули ніколи і нікому не дозволити знущатись над нею. Між собою розмовляли українською мовою і співали українських пісень. А коли глянули на ту прекрасну дівчину, що зветься Українська Мова, то побачили, як вона зраділа і як краса її заясніла незрівняними барвами, а з нею зрадів увесь український нарід, розкинений по широкому світі, а особливо славні ГПУМ-ці, які, взявшись за руки, вигукнули: "Слава і честь українській мові на віки вічні і життя вічне!".

Оповідання "Перший поцілунок"

Історія однієї суперечки між англійцем, німцем, італійцем та українцем.

Було це давно, ще за старої Австрії, в далекому 1916 році. У купе першого класу швидкого потяга "Львів-Відень" їхали четверо чоловіків: англієць, німець, італієць. Четвертим був відомий львівський юрист Богдан Костів. Балачки точилися довкола різних тем, заговорили й про мови: чия краща, багатша і якій належить світове майбутнє. Звісно, кожен заходився вихвалити рідну.

Почав англієць: "Англія – це країна великих завойовників і мореплавців, які славу англійської мови рознесли по цілому світу. Англійська мова – мова Шек-

спіра, Байрона, Діккенса й інших визначних літераторів і науковців. Отож їй належить світове майбутнє”.

“Ніколи! – гордо заявив німець. – Німецька – мова двох великих імперій: Великонімеччини й Австрії, які займають пів-Європи. Це мова філософії, техніки, армії, медицини, мова Шіллера, Гегеля, Канта, Вагнера, Гейне. І тому, безперечно, вона має світове значення”.

Італієць усміхнувся і тихо промовив: “Панове, ви не маєте рації. Італійська – це мова сонячної Італії, музики та кохання, а про кохання мріє кожен. Мелодійною італійською мовою написані найкращі твори епохи Відродження, твори Данте, Боккаччо, Петрарки, лібрето знаменитих опер Верді, Пуччіні, Россіні, Доніцетті й інших визначних італійців. Тому італійській мові належить бути провідною у світі”.

Українець довго думав, нарешті промовив: “Я не вірю у світову мову. Хто домагався цього, потім гірко розчаровувався.

Йдеться про те, яке місце відводять моїй мові поміж ваших народів. Я також міг би сказати, що українська – мова незрівнянного сміхотворця Котляревського, геніального поета Тараса Шевченка. Це лірична мова найкращої з кращих поетес світу – Лесі Українки, нашого філософа-мислителя Івана Франка, який вільно володів 14 мовами, зокрема і похваленими тут. Проте рідною, а отже, найбільш дорогою, Франко вважав українську...

Нашою мовою звучить понад 300 тисяч народних пісень, тобто більше, ніж у вас усіх разом узятих... Я можу назвати ще багато славних імен свого народу, проте вашим шляхом не піду. Ви ж, по суті, нічого не згадали про багатство й можливості ваших мов. Чи могли би ви, скажіть, своїми мовами написати невелике оповідання, в якому б усі слова починалися з однакової літери?”. “Ні”. “Ні”. “Ні. Це неможливо!” – відповіли опоненти.

“Вашими мовами це неможливо, а українською – просто. Назвіть якусь літеру!” – звернувся Костів до німця.

“Нехай це буде літера “П”, – відповів той. “Гаразд. Оповідання називатиметься “Перший поцілунок”:

“Популярному перемишльському поету Павлові Петровичу Подільняку прийшло поштою приємне повідомлення: “Приїздіть, Павле Петровичу, – писав поважний правитель Підгорецького повіту Полікарп Пантелеймонович Паскевич, – погостюєте, повеселитесь”. Павло Петрович поспішив, прибувши першим поїздом. Підгорецький палац Паскевичів привітно прийняв приїжджого поета. Потім під’їхали поважні персони – приятелі Паскевичів... Посадили Павла Петровича поряд панночки – премилої Поліпи Полікарпівни. Поговорили про політику, погоду. Павло Петрович прочитав підібрані пречудові поезії. Поліна Полікарпівна пограла прекрасні полонези Понятовського, прелюдії Пуччіні. Поспівали пісень, потанцювали падеспан, польку. Прийшла пора – попросили пообідати. Поставили повні підноси пляшок: портвейну, блиски,

пшеничної, підігрітого пуншу, пива, принесли печені поросята, приправлені перцем, півники, пахучі паляниці, печінковий паштет, пухкі пампушки під печеричною підливою, пироги, підсмажені плячки. Потім подали пресолодкі пряники, персикове повидло, помаранчі, повні порцелянові полумиски полуниць, порічок. Почувши приємну повноту, Павло Петрович подумав про панночку. Поліна Полікарпівна попросила прогулятися Підгорецьким парком, помилуватись природою, послухати пташині переспіви. Пропозиція повністю підійшла прихмілілому поету. Походили, погуляли ... Порослий папороттю прадавній парк подарував приємну прохолоду. Повітря п'янило принадними пахощами. Побродивши парком, пара присіла під пророслим плющем платаном. Посідили, помріяли, позіхали, попошітувалися, пригорнулися. Почувсь перший поцілунок: прощай, парубоче привілля, пора поету приймакувати”.

У купе заплодували, і всі визнали: милозвучна, багата українська житиме вічно поміж інших мов світу.

М.Кошіль

Сценарій свята «Матінка-Природа – Берегиня роду людського»

Мета: виховувати глибоке почуття відповідальності за свої вчинки та любові до рідної землі, природи, Батьківщини.

Обладнання: малюнки (природа), віночки, квіти, вазони.

Дійові особи: Ведуча, ведучий, Матінка-Природа, Дивоцвіт, песик.

Звучить музика

Ведуча: Давно усі знають, що людина найрозумніша істота на Землі! Але і вона, розумна людина, може нерозумно господарювати.

Ведучий: Це як?

Ведуча: А ось про це ми з вами зараз дізнаємось.

Ведучий: Давно-давно це було. Може, тисячу, а може і мільйон років тому. Мати-Природа саме докінчувала прикрашати земну кулю, аж раптом побачила маленького хлопчика.

Мати-Природа виходить з хлопчиком.

Ведуча: Це – народилося людство! Воно було маленьке і безпомічне: нічого не знало, не вміло, усього боялося, тому мусило уважно прислухатися до порад Матінки-Природи, щоб вижити у цьому загадковому, повному небезпек, світі!

Матінка-Природа: Ось подивіться на це хлоп'ятко! Я це дитятко, таке гарненьке і цікаве назву Дивоцвіт.

Дивоцвіт: Добрий день, матусю! Я нещодавно зробив дивовижне відкриття!

Матінка-Природа: Яке?

Дивоцвіт: Я приручив вогонь!

Матінка-Природа: Вогонь – хороша річ, але з ним треба бути дуже обережним!

Дивоцвіт: Обережним? Ха-ха! Та тепер я врешті перестану бути обережним! Тепер мене боятимуться усі звірі і птахи, тепер я зможу заганяти в пастки здобич сам, а не чекатиму поки вона туди потрапить! О! Мені буде тепло і сито, а ти – “обережно”!

Матінка-Природа: Дивоцвіте! Постривай! Послухай мене! Не почув, побіг на полювання!

Дивоцвіт виходить і плаче.

Матінка-Природа: Що трапилося, синочку, чому ти такий сумний?

Дивоцвіт: Я не сумний, я голодний!

Ведучий: Але ж ти вихвалявся, що вдало полюватимеш?!

Дивоцвіт: А я і полював! Тільки потім усі звірята кудись зникли і мені нічого їсти...

Матінка-Природа: Вони не зникли. Це через твоє невміння господарювати не залишилось звірини в окрузі. Тож ти справедливо покараний голодом та холодом!

Дивоцвіт: І справді недобре вийшло! Що ж мені тепер робити? Матусю, допоможи!

Матінка-Природа: Ні, не допоможу! Я на тебе дуже сердита! Думай сам як виправитись!

Дивоцвіт: Мамо! Я придумав! Послухай! Я придумав щось дуже-дуже хороше. Я придумав заповідник! Це буде така місцина де я не ходитиму, не полюватиму, не кричатиму і не розпалюватиму ватру! Звірят там стане багато-багато, вони виходитимуть в мої мисливські угіддя і лише тут я на них полюватиму! І звірят буде багато, і я ситим буду. Ось що я придумав!

Матінка-Природа: Ну, молодець! Розумний хлопчик.

Ведуча: Справді, молодець! Ставимо тобі, Дивоцвіте, 12 балів з охорони природи!

Дивоцвіт: Ура! Негайно беруся до роботи! Набрідло, щоб усі мене боялися, хочу мати друзів серед звірят!

Ведучий: Хороший намір! Ти вже усім розповів про нього?

Дивоцвіт: Я всюди розвісив оголошення (*вивішує*), але чомусь ніхто не з'являється... (*чути гавкіт Песика*).

Ведуча: Здається, це до тебе, Дивоцвіте! (*із-за куліс виходить Песик*).

Песик: Гав-гав! Нумо товаришувати, Дивоцвіте! Ти мені кісточку, а я тобі на полюванні допомагатиму! Курочка тобі яечко знесе, корівка – молочка дасть, коник – возитиме! У дружньому колі жити буде веселіше!

Дивоцвіт: Гарзд, Песіку! А я вас годуватиму, від хижаків охороняти буду! Біжімо!

Песик: Біжімо!

Матінка-Природа: Добра дитина, цей Дивоцвіт!

Дивоцвіт з'являється в золотій короні.

Ведучий: Ну, як справи, Дивоцвіте! Як твої нові друзі?!

Дивоцвіт: Які друзі?! Ти хіба не бачиш, що я – цар! А цар немає друзів, а лише підлеглих – що накаже, те й робитимуть. Бачиш, у мене корона!

Матінка-Природа: Ти знову за своє!

Ведуча: Облиш, Дивоцвіте! Не гніви Матінку-Природу! Ти ж через свою зазрозумілість одного разу вже зазнав лиха!

Дивоцвіт: Та коли це було? Тисячу років тому! Я ж тоді зовсім неграмотним був! А зараз у мене розуму ого скільки! От захочу, замість вогню атом придумую, заводів-фабрик набудую. А ти мені «природа», «звірята»!

Ведучий: Ну, спробуй. А ми подивимось, що з того вийде!

Матінка-Природа: Дивлюсь я на Дивоцвіта і не тямлю, що з ним? Не слухається зовсім.

Дивоцвіт у протигазі.

Ведуча: Дивоцвіте, це ти? *(протигаз киває)* Дозволь, ми тобі допоможемо *(знімає маску протигаза)* Дихай глибше!

Дивоцвіт: *(дихає)* Яке повітря! Бальзам! *(діловито)* Матінко, а чи ти, бува, маєш ще одну таку планету?

Матінка-Природа: Немаю! Навіщо вона тобі?

Дивоцвіт: Та розумієш, тут уже жити неможливо!

Матінка-Природа: Синочку, що ти зробив із своєю “колискою”-Землею?!

Дивоцвіт: Що зробив – те зробив! Зате в мене космічні ракети є – ось сяду в них – і вжик! На іншу планету! От тільки б де її знайти, таку другу Землю?

Ведучий: Вимушений тебе засмутити – такої другої планети немає у цілому Всесвіті.

Дивоцвіт: Що ж робити?

Ведуча: Як то – що?! *(приносить з-за куліс дитячі лопатку, відерце, лійку)* Мити, чистити, прибирати!

Дивоцвіт: Не хочу, не буду, не хочу! Я володар Землі! Я цар, мені не личить прибирати!

Ведучий: *(наближається до Дивоцвіта)* Доведеться тебе розуму навчати.

Дивоцвіт: Ні, краще не треба! Я все затямив! Давайте лопатку, відерце, лійку *(зникає і вносить в одній руці – консервні банки, пластикові пляшки, поламані іграшки, в іншій – квіти, і підносить їх Матінці-Природі)*. Матусю, Матінко-Природо, яка ти красива! Як ж я тебе люблю!

Матінка-Природа: Так, синочку, я щаслива, що ти все збагнув. Поглянь на свою роботу.

Ведуча: Заквітчалась земля дивоцвітом,
Заспівали в гаях солов'ї,
Розстелилась веселка над світом,
Звеселилися зорі ясні.

Конспект заняття гуртка «Основи народознавства»

Тема: Місце фауни в українському фольклорі

Освітньо-виховні завдання:

навчальна мета: поглибити знання гуртківців про різноманітність жанрів народного фольклору, прагнення вивчати народну творчість, зацікавити легендами про тварин;

розвиваюча мета: розвинути спостережливість та кмітливість, творчу активність, сформувати розуміння того, що український фольклор – наш скарб, без якого не може існувати народ;

виховна мета: виховати дбайливе ставлення до живої природи, рідного краю, прищепити любов до українського фольклору.

Тип заняття: засвоєння нових знань.

Методи і прийоми:

1. Інформативно-рецензивний:

мовний (розповідь, бесіда, робота з літературою);

наочний (відеофільми, опудала, малюнки та фото тварин, книги);

практичний (замальовка героїв казок).

2. Репродуктивний (рольова гра «Лис Микита» І.Франка).

Обладнання: технічні засоби навчання, література, ілюстрації та опудала тварин.

Хід заняття (його структура):

I. Вступ.

II. Основна частина:

а) казки про звірів;

б) казки про свійських тварин;

в) казки про взаємини людини з тваринами (рольова гра «Лис Микита» І.Франка);

г) легенди про птахів.

III. Заклучна частина.

IV. Завдання додому.

I. Серед народної мудрості, українського фольклору чільне місце посідають казки (в казках про тварин головними дійовими особами є тварини. Вони мислять, розмовляють і часто наділені алегоричним (переносним) змістом, що відображає життя, характери і взаємини людей), легенди (за змістом подібні до фантастичних казок, але сюжети їх більше, ніж казкові, зорієнтовані на достовірність зображуваного), приказки, прислів'я (стислі крилаті вислови, в яких сконцентровано житейську мудрість і філософію народу), які вчать дітей любити й поважати своїх батьків та рідню, все живе на землі. У глибині віків бере свій початок байка. Як і міф, вона була однією з перших форм художнього мис-

лення. Байки - це короткі оповідання повчального змісту, на початку, або ж в кінці котрих має бути сформульований висновок чи головна повчальна думка – мораль. Пересічними персонажами у байках виступають тварини, рослини та речі, через яких байка, наче збоку показує нам нас, людей.

Особливе місце в духовній сфері нашого народу належить казці. Вона незвичайним почуттям живе у кожному з нас від колиски до змужніння, адже це особлива форма мислення, форма творчості. Водночас вона – джерело знань, бо у ній зашифрований життєвий досвід багатьох попередніх поколінь, відображаються усі аспекти людського життя, а казкові сюжети розкривають ситуації та проблеми, які переживає в своєму житті кожна людина.

Характерний цикл у казковому епосі становлять казки про тварин (так званий «звіриний епос»). Це доволі специфічний масив народної казки, з історичного погляду – її найдавніший пласт.

Тривалі спостереження людини за життям і поведінкою різноманітних представників фауни, їх взаєминами тощо живили фантастичні вірування та забобони, природно викликали в людей прагнення якось пояснити усі оті незрозумілі їм закономірності навколишнього життя, ту загальну гармонію, яка склалася у живій природі, збагнути ту «доцільність» та «розумність» поведінки звірів, що насправді були наслідком природного відбору в тваринному світі. Усе це органічно сполучалось з віруваннями про здатність звірів мислити, розмовляти, розумно діяти, своєрідно доповнювало всі інші уявлення людей.

а) Під впливом різноманітних чинників в стародавні часи склався культ тварин – як диких, так і свійських.

У казках про звірів дуже поширений образ вовка. Саме вовк у слов'ян здавна був особливо шанованою, «священною твариною» (бо найбільш небезпечною).

Серед українських казок про тварин є давня за походженням казка (відома в кількох порівняно незначних варіантних відмінностях) про вовка-«колядника» (або «щедрівника»). Тут вовк забирає («виколядовує») у діда овечку, козу, коня, бабу, а потім і самого діда, відносить усе це до себе в ліс і з'їдає. У цих творах мовби відлунує думка первісної людини про її безпорадність, безсилість перед сильним звіром, якого неможливо перемогти, а можна лише якось задобрити, принісши йому щось у жертву. Тільки в деяких варіантах твору дід з бабою обдурюють вовка, а часом і розправляються з ним, що є, очевидно, пізнішим нашаруванням.

Образ вовка широко фігурував і в українському «звіриному епосі». Проте найповніше художнє відображення в наших казках набула тема «Голодний вовк». Характерно, вовк майже завжди зображується як нерозумний, зажерливий хижак-невдаха. Його неодноразово обдурюють і лисиця, і собака, і баран, і гуси, і, звичайно, людина. Часто потерпає він і від своїх ж «родичів» – інших вовків.

Широко представлені в українському «звіриному епосі» й інші дикі тварини — лисиця, заць, дикий кабан («дик»), їжак, птахи (орел, сова, горобець, во-

рона), комахи, земноводні (жаба, черепаха), водяні тварини (щука, в'юн, рак) тощо. Чимало з цих образів теж виникають у часи стародавніх вірувань людей. Проте у казках, як творах словесного мистецтва, вони мають передусім алегоричний зміст, уособлюють певну рису характеру, вдачі людини (наприклад, лисиця – хитрість, підступність, улесливість, пронозливість; заєць – боягузтво; орел – силу, пихатість; щука – хижацтво, жажерливість; черепаха, рак – повільність, незграбність).

Варто відзначити складність шляхів, якими розвивалась казкова образність — від простого споглядання людиною навколишнього оточення до художнього узагальнення, кожне з яких (узагальнень) відзначається цілком певним змістом. Зв'язок казки з життям трудівника ніколи не був прямолінійним, а опосередковувався багатьма факторами (психологічними, естетичними тощо). До того ж і самі народні повір'я, впливу яких, імовірно, зазнавали художні образи казок, були сповнені найрізноманітніших домислів та вигадок про звірів. Усе це й спричинилось до значних, часом доконечних переосмислень образів, що виявилось, зокрема, і в українських казках про тварин.

Відомо, наприклад, що лис насправді не такий уже й кмітливий звір, як може видатись на основі поверхневих спостережень за його зовнішньою поведінкою. Тим часом у казках цей образ фігурує як втілення «хитроців», чому, мабуть, значною мірою сприяли різні забобонні уявлення про лиса (як «розумної» тварини). Те ж стосується образу зайця (як художнього уособлення «боягузтва»). У повір'ях, пов'язаних із зайцем, ми бачимо дуже багато таких, які явно створені не мисливцями, а обивателями.

Фігурують в українських казках й представники фауни інших географічних районів світу (лев, мавпа, слон, верблюд тощо). Це, безперечно, наслідок пізніших культурних запозичень з казкового епосу різних народів.

б) Значне місце в українському фольклорі посідають казки про свійських тварин. Засвоєння казками образів свійських тварин зумовлювало появу в «звіриному епосі» й нової, своєрідної тематики. В ній, до речі, доволі виразно відбивались виключно практичні інтереси трудівника; одомашненим тваринам перед дикими надавалась явна перевага. Переможцями, як зображується у більшості творів, звичайно були свійські тварини. Собака, півень та селезень дружно воюють проти вовка, ведмедя, дикого кабана і перемагають їх (казка «Як звірі зимували в лісі»). Цих диких тварин примушує тікати й кіт (казка «Пан Коцький»). А цап та баран (в однойменній казці), завдяки своїй хитрості та кмітливості перемагають аж дванадцятьох вовків.

Прихильне, зичливе, часом поблажливо-гумористичне ставлення людини до свійських тварин відобразилось у багатьох народних казках. Характерною з-поміж творів цієї групи є казка «Як звірі мандрували в теплі краї». Якось восени деякі свійські тварини втекли від своїх господарів, маючи намір гуртом податись кудись далеко, аж «у теплі краї». Але через несприятливі обставини вони змушені були, зрештою, повернутись до своїх домівок. Основна ідея тво-

ру — підкреслення того, що єдиним призначенням свійських тварин є їх чесна й вірна служба в господарстві, що ці тварини перебувають у великій залежності від людини і тепер їм без неї не обійтись.

в) Окрему групу в українському «звіриному епосі» становлять твори про взаємини людини з тваринами. У переважній частині цих казок переможцем у поєдинку із звірами виходить, як і належить «вінцеві природи», людина. До того ж вона перемагає не фізичною силою, а передусім силою свого розуму, кмітливостю, обачністю.

У таких творах, як «Лев і Пролев», «Як чоловік та ведмідь господарювали», «Хитрощі», «Так світ платить» та інших казках на тему взаємин людини з дикими звірами, висвітлювалося остаточне усвідомлення людиною свого панівного становища у світі живої природи. Образи звірів здебільшого подаються тут в применшувальному, часом гумористичному плані. Натомість свійські тварини часто змальовуються позитивно — як вірні помічники господаря; вони чесно служать людині й іноді рятують її від смерті («Вірний пес», «Про чоловіка, що розумів мову звірів»).

Пропоную гуртківцям рольову гру «Лис Микита» за І.Франком (діти виконують роль певного героя казки. Роблять відповідні висновки).

г) Окрему жанрову групу у фольклорній творчості українського народу становлять легенди. Легенда – це поетична оповідь про яку-небудь історичну подію, усне народне оповідання про чудесну пригоду, котра сприймається як достовірна.

Хоча події у легенді часто гіперболізуються, у народній свідомості вона все ж сприймається як достовірна розповідь, що відрізняє її від звичайної казки, а фантастичний зміст легенди трактується як диво, творене незвичайними людьми.

Багато створено легенд про птахів.

Легенда про дятла.

— Пішов раз чоловік у Великдень до лісу і став рубати дрова. Підходить до нього старий чоловік та й запитує:

— Що робиш?

— Дрова рубаю.

— Чому у Великдень?

— Нічого їсти. Жінка, діти голодні, заробітку немає, а затопити й зварити треба.

Дід подумав і каже:

— Лиши рубати, іди додому.

Сказав і зник. Приходить чоловік додому, а там на столі у нього повно грошей. І мав цей чоловік усе, що захотів. Минув рік. На наступний Великдень чоловік думає собі: «Піду знову до лісу рубати, добуду ще грошей, стану ще багатшим». Як подумалось, так і вчинив.

Але тоді з'явився отой дід і сказав:

— Відтепер будеш, чоловіче, цокати по дереву до кінця світу.

І той чоловік перетворився на дятла, який усе скаче по деревах і стукотить своїм дзьобом, як той чоловік цокав сокирою.

- Запитання: Це легенда...? В чому полягає її повчальність?

В чому її мораль для нас, людей?...

Улюбленим птахом українського народу є лелека. Так його назвали на честь божества добра і кохання – Леля. Дітей нам приносить у наші домівки саме цей птах. Говорили колись, що Лель живе у душі доброї людини, а лелека мостить гніздо на подвір'ї добрих людей.

Лелека є символом птаха, що, за старовинними переказами, в давній Україні-Русі символізував Магір Славу - покровительку України-Русі. До речі, символом Олімпійської збірної України є лелека.

Легенда про лелеку

– Колись давно лелека теж був чоловіком. Якось Господь закликав його до себе та й каже:

– Даю тобі, чоловіче, мішок. Маєш занести його до болота та й кинути у воду. Але в жодному разі не піддивляйся, що всередині. Взяв чоловік мішок та й пішов. Ось уже дійшов до місця і не втерпів – розв'язав мішок. А звідти почала вилазити всяка гадина – ящірки, жаби, змії. Чоловік то в один бік метнувся, то в інший – та де там! Все порозповзалось навсербіч. Тоді з'явився Господь і сказав:

– Отож, чоловіче, не послухався ти мене, то тепер довіку збиратимеш ту погань по болотах.

– Запитання: Де живе лелека? Чим харчується? ...

Легенда про снігура.

Жив собі снігур. Запраглося йому до сонця долетіти. Вирушив у дорогу. Подивилось сонце на сміливця – здивувалося. Як посмів земний птах до небесного світила дістатися! Виставило сонце свої вогняні стріли, запалило груди снігуреві. Не пустило вище. Відтоді снігурі червоні груди мають.

Цікаве про птахів

Символом матері є ластівка. До християнства 22 вересня святкували свято Рожаниці – покровительки матері – породілі. Цього дня діти ліпили з глини ластівку і дарували матері. Мати зберігала її протягом року до наступного свята. З ластівкою пов'язано багато прикмет та повір'їв.

Український народ є дуже співучим. Соловей є співучим символом України. Розповідали старі люди, що колись давно ця гарна пташка не водилася на наших землях. Гніздилася в далеких краях і не знала дороги на Україну. Але що

були солов'ї дуже співучі, то літали по всьому світу і збирали пісні всіх народів для індійського царя.

Залетів один соловейко на Україну і сів спочити у якомусь селі. Всі люди в той час були в полі й село було німе.

«Що то за люди тут живуть? – подумав соловей. – Ні тобі пісні, ані музики не чути». Але зайшло сонечко, і люди гуртом повертали додому. Повсюди чулися пісні. Та були вони сумними. Тяжка праця за день забрала багато сил. Тож соловей заспівав і звеселив їх. Забули люди про втому і так заспівали своєму заморському гостеві, що він і не повірив.

Ключі від вирію Бог доручив зозулі, так говорилося в легендах. Це також надзвичайно красивий і корисний птах. Також Бог доручив зозулі кувати довге життя людям. У вирій першим птахом летить саме зозуля, щоб відкрити його для інших пташок.

III. Заклучна частина

У казках в алегоричній формі розкриваються суспільні явища, побут людей. Вони пронизані сатирою, гумором. Дії тваринних казкових образів олюднені: вони розмовляють, спілкуються, товаришують. «Діти люблять звірів, - писав І.Франко, - чують себе близькими до них, розмовляють з ними і розуміють їх». У казках про тварин переважають дія, рух, примовки, приспівки.

Нашому прекрасному світу потрібні тварини, тож шануймо їх, захищаймо, бережімо. А щоб це робити, потрібно спостерігати за ними, вивчати їх, читати про них.

IV. Завдання додому.

Віднайти, прочитати, запам'ятати легенди, оповідання та казки про тварин.

Цікаво знати

Українські народні традиції екологічного виховання

«Традиційна українська хата – осередок здоров'я людини»

В Україні традиційним було трикамерне житло-хата, яке передбачало:

- безпосередньо хату (кімнату);
- сіни;
- комору.

Вигляд хати завжди залежав від місцевих умов.

Давні валеологічні традиції:

- оселю будували біля водойм, на захищених від вітру ділянках;
- хата затишна, тепла, гігієнічна, екологічна;
- взимку захист від холоду, влітку від спеки, свіжість, прохолода;
- сучасні матеріали (цемент, цегла, щебінь, шифер);
- природні матеріали (глина, солома, очерет, дерево, вапняк, камінь, скло);
- вальковані стіни (суміш глини з соломою), стеля з очерету, соломи;
- каркас з дерева, заплітали лозою, зверху глина.

«Повсякденна та обрядова їжа українців»

Натуральні продукти

- *тваринного походження:*

- * молоко та молочні продукти;
- * яйця;
- * сало;
- * м'ясо;
- * риба;

- *рослинного походження:*

- зернові – просо, гречка, кукурудза, ячмінь, овес;
- другий хліб – картопля;
- бобові – квасоля, горох;
- овочі – гарбузи, огірки, кавун, дині, цибуля, часник, перець;
- фрукти – яблука, груші;
- коренеплоди – столовий та цукровий буряк, редька, редиска, морква, хрін;
- ягоди – вишні, сливи, терен, шипшина;
- зелень – кріп, петрушка.

Здавна в Україні існували харчові заборони:

- переїдання,
- окремо існувала обрядова їжа (поминальне коливо, кутя, узвар, паска, писанки, весняне печиво «Пташки», коржі з маком)
- з часів хрещення Київської Русі поширення набули ПОСТИ:
  - 7 тижнів Великого посту перед Пасхою
  - від 3-х до 6-ти тижнів Петрівки
  - 2 тижні Спасівки
  - 6 тижнів Пилипівки
  - пости щосереди і щоп'ятниці
- харчування залежало від способу життя, віку, режиму праці - харчувалися тричі на день (сніданок, обід, вечеря).

Традиційні страви українців:

- червоний та щавлевий борщ;
- каші пшоняна, гречана, ячмінна;
- лемішка;
- кулеш;
- мамалига;
- галушки;
- локшина;
- вареники з сиром, картоплею, м'ясом, вишнями.

«Українські народні традиції»

Обряд чи ритуал – це форма поведінки людей в певній ситуації, що склалася давно і підтримується наступними поколіннями.

Існують різні види обрядів - календарні звичаї та обряди:

- колядування;
- щедрювання;

і сезонні звичаї:

- навесні – свято першого жайворонка, Великодні свята;
- влітку – зелені свята, косовиця, Івана Купала, обжинки;
- восени – Покрова;
- взимку – Миколая, Різдвяні свята, Стрітєння Господне;

обряди етапів життя людини:

- поява на світ, родини, хрестини, постриженини;
- весільні обряди, «сухий закон» для молодих, відмова від спиртного протягом «медового місяця», народження здорових дітей;

- приховування якнайдовше вагітності майбутньої матері, виконання всіх забаганок, всі умови для психічного здоров'я матері та дитини, уникання зустрічі з каліками, заборона дивитись на вогонь, на померлого, сердитися, недопустимість вживання гострих страв, спиртних напоїв, куріння.

Українські традиційні одяг та взуття

Залежно від призначення, був одяг святковий та буденний. Виготовлявся із природних матеріалів, був гігієнічним, сприяв збереженню та зміцненню здоров'я:

- льон – сорочки-вишиванки;
- шовк – шаровари, пояси;
- сукно – свити, спідниця;
- бавовна – плахта, вишита гладдю;
- коноплі – запаска (вовняна чотирикутна тканина із зав'язаними наверх кутами);
- шкіра, жупан, кожух.

Головні убори:

- чоловічі – бриль, капелюх, кашкет, картуз, шапка;
- жіночі – очіпок (білий, синій, для вдовиці – чорний з шовку чи оксамиту); намітка (вужьке полотнище з льону, пов'язували поверх очіпка);

козацький одяг – каптан, черкеска, люлька, смушкова шапка, сап'янові чоботи.

Взуття:

- личаки,
- постолі,
- чоботи чорні та червоні.

Використана література:

1. Воропай О. Звичаї нашого народу/ О. Воропай. – К., 1996.
2. Дарунки Святого Миколая. Збірник, упоряд. І.Зелена. – Тернопіль, 1993.
3. Культура та побут населення України / За ред. В.І.Наумка. – К., 1993.
4. Полянська І., Іоніна Н. Я пізнаю світ: Свята різних народів / І. Полянська, Н.Іоніна. – К., 2003.
5. Світ дитини //1927, 1928 №12, м.Львів.
6. Скуратівський В.Т.Український народний календар. – 2-ге вид., стереотип. – К.: Техніка, 2005. – 384 с. – (Народні джерела).
7. Українське народознавство / За ред. С.П.Павлюка, доктора історичних наук. – Львів: Фенікс, 1994.
8. Франко І., т.24, С.346-357.

ВІСНИК ПОЗАШКІЛЛЯ
ЛОЦЕНТУМ
Випуск № 14

ДИВО КАЛИНОВЕ

Формат 60x84/16.
Замовлення №139410 від 15.07.2014 р.
Наклад 100 прим.

Друк ТзОВ “ЗУКЦ”
м. Львів, вул. Вітовського, 25/10
тел.: (032) 243-32-82, 297-06-76
Свідоцтво про внесення до держреєстру
№408 від 09.04.2001 р.